

Tartozni – de hová?

Sophie Képès: *Désappartenir*

Désappartenir – *Nem tartozni*. Ezt az egyszavas talányos főcímet – amelyet kissé önkényesen *Gyökértelenségnek* is lehetne fordítani – választotta Sophie Képès legújabb, immár sokadik (ha jól számolom, tizenhatodik)¹ könyvének. A cím méltán keltheti fel az olvasó – bárki – figyelmét, hiszen tudvalevő: a szerzők a legritkább esetben adnak taláalomra, úgymond *véletlenül* megnevezést írásaiknak, noha ilyen eset is előfordul(hat). Ellenkezőleg: egy jó, „ütős” cím sokszor az egész mű sorsát, befogadhatóságát, hatását, röviden sikerét eleve meghatározhatja. Akárcsak az első egy-két (három) mondat (bekezdés)... Vagyis a „hangütés”, a tónus... Előrebocsátom: a francia író nő „bestsellerszagú” könyvet tett le a képzeletbeli asztalra, amelyet pár hete hazája a Fondation Charles Oulmont nívódíjjal ismert el; lengyel kiadók érdeklődnek iránta, albán és román fordítása máris „folyamatban van”...

Maga a könyv, voltaképpen esszé-énregény, annak ered a nyomába, hogy milyen kacsaringókkal teli út, miféle alig leküzdhető lelki-szellemi erőfeszítés, kíneserves küzdelem, kétségekkel, bizonytalanságokkal terhes identitáskeresés és alkotáslélektani vívódás szükségeltetik ahhoz, hogy egy kisgyerekkori vágy, egyszersmind ellenállhatatlan erejű késztetés, kényszer – közelebbről az íróvá válás/levés – tűzön-vízen át megvalósulhasson. Vagyis ez a nehezen

BORSI-KÁLMÁN BÉLA (1948) történész, műfordító, az MTA doktora.

- 1 *Des enfants sensibles*, regény, Seuil, 1980; *Jeune fille non accompagnée*, regény, Seuil, 1981; *Un Automne à Budapest*, regény, Seuil, 1984; *L'Empêchement d'Izare*, regény, Arcantère, 1988, 1998; *Madame est serbe* (Nila Kazar álnéven), detektívregény, coll. Le Poulpe, Baleine, 1998 (Le Poulpe sorozat); *Prisonniers de l'éclipse* (Nila Kazar álnéven), ifjúsági detektívregény, Albin Michel, 2000 (Le Furet enquête sorozat); *Sept ans sans toi*, színdarab, 2001; *Dans le Tourbillon de la Vie* (társszerző François Képès), sci-fi, Éd. Le Pommier, 2002 (Romans et plus sorozat); *La Petite Soeur des étoiles*, ifjúsági regény, Magnard, 2003; *Un Café sur la colline*, regény, Noir sur Blanc, 2007; *Le Fou de l'autre*, elbeszélések, Noir sur Blanc, 2011; *Probe et libre, un écrivain juré d'assises*, Éd. Buchet-Chastel, 2013; *Sauvée par Shakespeare* (Nila Kazar álnéven), elbeszélések, Éd. Qupé, 2016; *Platonik* (Nila Kazar álnéven), Éd. Qupé, 2017; *La Bataille de Villani*, Éd. Buchet-Chastel, 2020; *Désappartenir. Psychologie de la création littéraire*. Paris, 2023, Éd. Les Lettres Nouvelles-Maurice Nadeau (a továbbiakban S. K. 2023).

besorolható műfajú kötet arról szól, hogy „hogyan készül az író”... Az alkotói szándék nyilvánvaló, Sophie Képès azonnal jelzi könyve útbaigazító alcímében: *Psychologie de la création littéraire*. Magyarán: *Az irodalmi alkotás lélektana*...

Le kell tüstént szögezmem, a francia író nő maradéktalanul megfelel a műve címével felkeltett várakozásnak: hallatlanul őszinte, olykor viviszekciós mélységű esszéregénye az alábbi, elválaszthatatlanul összefüggő, egymásból következő kérdéseket próbálja – többnyire sikeresen – megválaszolni

- a) Miért lesz valaki író, mit jelent az olvasás és az írás? Miért ül le egy tiszta fehér papírlap (újabban számítógépe billentyűzete) elé az ember? Mi fán terem az „íróság”? Valamint:
- b) Milyen intellektuális adottságok és gyerekkori élmények, pontosabban traumák kelljenek ahhoz, hogy valaki ezt az életre szóló hivatást válassza. Más szóval: mit jelent íróvá válni és írónak lenni? S még tovább:
- c) Mi teszi az író alkalmassá, hogy mások számára homályban maradt vagy tudatosan rejtgetett összefüggéseket észrevegyen, megértsen, látszólag véletlenszerű mozzanatokat felfedezzen, és újszerűen, eredeti, senki másra nem hasonlítható módon összerakjon, ezeket értelmezni tudja, és mások – a reménybeli olvasók – számára tanulságos és élvezetes szöveget – története(ke)t – alkosson/teremtsen belőlük...
- d) S végül, de nem utolsósorban: ki vagyok én (az író), aki ezeket a láthatatlan szálakat felfejti, megkísérli összezsomózni, s ezáltal nem csupán a környező világot szeretné megérteni, hanem saját személyiségének homályos összetevőit, cselekedeteinek, érzéseinek, érzelmeinek, alig változtatható korai beidegződéseinek és előítéleteinek „rejtett hálózatát”, titkos rugóit is. Egyszersmind, ezt megcselekedve, „menet közben” egy új valóságot – a *sajátját* – teremtve belőle.

A legfogósabb, állandóan visszatérő kérdés, a vezérmotívum persze az, megismételjük: milyen komponensek, élettények s *élmények*, született adottságok és szerzett képességek együttese/összege „adja ki” az íróságot!

*

Ebben az ismertetésben nem lehet feladatom, hogy ezeket az alkotóelemeket a „teljesség (soha el nem érhető) igényével” összegereblyézzem s hiánytalanul esetleges olvasóim elé tárjam. Mindössze arra vállalkozhatom, hogy megkísérlem rögzíteni, egyszersmind összegezni, mit gondol minderről/mindezekről maga Sophie Képès, az író (s *nem* író nő²)!

Nos, ha jól ért(elmez)em S. Képès koncepcióját, az „íróság” legfőbb kiváltója s egy életen át tartó mozgatórugója nem egyéb, mint egy rendszerint zseni gyerekkorban elszenvedett sokk, valamilyen súlyos trauma, testi-lelki sérülés,

2 Emez álkérdésnek Sophie Képès *Femme* címmel külön fejezetet szentel. L. S. K. 2023, 195–202.

amit elszenvedője, többnyire nem tudatosan, szeretne jóvá tenni, kompenzálni kívánja/akarja. S. Képès nagyon meggondolkoztató adatokat sorol fel az elmúlt három évszázad neves vagy kevésbé híres írói életrajzaiból (sokszor önéletrészekből, emlékiratokból), amelyekből kiderül: igen sok leendő nagyság csonka családból származik, apját vagy anyját – netán mindkettőjüket – korán elvesztette, nagyanyjához, nevelőszülőkhöz vagy intézetbe került, s az esetek elsöprő többségében lelkileg (nemegyszer anyagilag is) nyomorúságos/hányatott körülmények között cseperedett fel.

A másik, legalább ilyen fontos ok, hogy ha nem érte is ilyen természetű sorscsapás, vagyis közvetlen hozzátartozói nem haltak el idejekorán, nem hagyták cserben egymást (teszem azt, egy ígéretebb házasság vagy csupán a kaland kedvéért), és sem ők, sem eltartói nem szűkölködtek, mégis összetűzésbe került valamelyik családtagjával, legtöbbször szülei valamelyikével. Vagy egész egyszerűen „csak” sivár, érzelmileg kiegyensúlyozatlan, monoton, frusztrációkkal teli gyermekkor volt.

S. Képès több alkalommal is visszatér Anton Pavlovics Csehov példájára, aki tulajdonképpen házi rabszolgaságban, apja üzletében robotolva töltötte élete első éveit. S. Képès bőven tárgyalja, hogy a *Meggyeskert* világhírű szerzője befutott íróként sem tud szabadulni börtönéletre emlékeztető gyerekkori alapélményétől, s ezzel magyarázza, amikor harmincévesen (hogy földézze, elevenen tartsa s újraélhesse azt) rozoga fizikuma és tüdőbaja ellenére nem áttal a távoli Szahalin szigetére elutazni az ottani számkivetettek sanyarú sorsát tanulmányozandó. S. Képès biztos benne: ez azért történhetett így, mert Csehov azonosult velük, a kisfiúként megtapasztalt alapszituációt kereste, abban akart újra megmerítkézni, egyszersmind a kényszermunkára ítélt páriák pokoli körülményein szeretett volna javítani.³

Gondolatmenetünk ezen pontjához érve óhatatlanul föl kell vetnünk egy újabb fontos dolgot: vajon egész evilági pályafutásunk – mindközönségesen ÉLETÜNK – nem ezeknek a velünk született/örökölt hátrányaink vagy gyermekségünk során, vagy ifjúkorunk hajnalán elszenvedett lelki sérüléseink/sérelmeink kompenzációja, legalábbis annak kísérlete-e?⁴ Amelynek egyik nagyon fontos mozzanata, hogy lehetőségeink függvényében öntudatlanul megpróbáljuk (akár csupán ideiglenes jelleggel is, miként Csehov) újrateremteni azt a környezetet, azokat az életkörülményeket, amelyek ezt a traumát anno

3 L. még erről Dalos György: *Szahalin – Csehov szigete. Történelmi úti beszámoló*. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár (<http://falanx.euroweb.hu/webhost/virtual/www.mozgovilag.hu/2001/06/jun7.htm>; <http://falanx.euroweb.hu/webhost/virtual/www.mozgovilag.hu/aug9.htm>; <http://falanx.euroweb.hu/webhost/virtual/www.mozgovilag.hu/OKT8.HTM>)

4 Vö. Minden attól függ, ki kit győz le. Borsi-Kálmán Bélával beszélget Szále László. *Új Hét* [Marosvásárhely], 2024. szeptember 4.; <https://ujhet.com/minden-attol-fugg-ki-kit-gyoz-le-borsi-kalman-belaval-beszelt-szale-laszlo/>)

kiváltották – ideértve az ezekhez illő emberek ösztönös felkutatását⁵ is! –, s azokat másképp elrendezni, rendbe hozni, a megtörtént tények között harmóniát teremteni. Magyarán egy laza mozdulattal lesöpörjük a létezésünk sakk-tábláján „rosszul” felsorakoz(tat)ott bábukat, vagyis az addigi konfigurációt, s szeretnénk a sorsunkkal folytatott párviadalt megismételni, azt öntudatlanul s persze mindig önkényesen, nekünk megfelelőbb módon, akárcsak egy kudarccal végződött futballvilágbajnoki döntőt újrajátszani...

De S. Képès esszéregényéhez visszakanyarodva le kell sajnos szögeznünk, hogy a fentebb említett „hátrányos körülmények” az ő esetében halmozottan jelentkeztek. A leendő író ugyanis öt főből álló családja tagjai közül hárommal is nagyon komoly konfliktusba, feloldhatatlan ellentétbe került: apjával, anyjával és nála másfél évvel fiatalabb, de jóval erősebb testalkatú (emiatt nővérének látszó) rendkívül domináns alkatú húgával egyaránt. Kizárólag öccsével fért meg úgy-ahogy, akit inkább szánt, mint szeretett, mert a kiskamasznak még nála is kevesebb eszköze volt, hogy megvédje magát az először az Északnyugat-Franciaország Pas-de-Calais nevű tartományában – a hajdani Pikárdiában – fekvő artois-i régió székhelyén, Arrasban, majd a francia fővárosban megtelepedett Kepes család fojtogató légkörében. Vagyis még vele sem építhetett ki harmonikus, életre szóló kapcsolatot...

Az esszéregényből kiderül: a két nagyon össze nem illő házastárs közötti kommunikációs csőd úgyszólván „be volt kódolva”, a kölcsönös, a gyerekek életét is megmérgező elidegenedés garantált...

S miként lehet(ne) ebből az ördögi körből kitörni, miféle manőverek révén lehet az összesűrűsödött ellentmondásokat úgy-ahogy feloldani?

Hát önáltatás, kisszerű „élethazugságok”, kisebb-nagyobb kompromisszumok révén, vagyis ismét kompenzáció útján. A tekintélyes kutató mérnök mindennapjait a szakmai előmenetel, a szerzés, a megtollasodás, a talmi társadalmi presztízsemelkedés gondjai és feladatai töltik ki, az ápolónő anya viszont – s ez is nagyon ismerős képlet! – gyerekei boldogítására tör. Ha törik, ha szakad. Ebben az önfeláldozásként megélt beteges igyekezetben leli fel életcélját. A maga bumfordi módján persze: az orvosoktól munkahelyén felcsippentett, rosszul megemésztett ismeretek drasztikus alkalmazásával, a három gyerek testi-lelki fejlődésének erős kézzel való irányításával, ellentmondást nem tűrő kontrollálásával. Ismét rövidre zárva: terrorizálva őket – mondjuk úgy – a „saját érdekükben”. De erre csupán Sophie húga alkalmas alany, öccse összeroppan, autizmusba menekül, Sophie viszont fellázad, ötévesen bejelenti: márpedig ő író lesz!

Bár ne tette volna! Ezzel a kijelentésével ugyanis visszavonhatatlanul bebizonyította anyjának s anyja attitűdjét kritikátlanul átvevő erőszakos lánytestvérének,

5 Azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy a mélytudatunkban lappangó „zsigeri” rokon- és ellenszeveink bonyolult – számunkra is megfejtethetlen – mintázata, annak titkos kódja is ezzel a rendszerint nem tudatos törekvésünkkel hozható összefüggésbe (B-KB).

hogy ő nem „normális”, más szóval bolond, akit meg kell nevelni, jó útra kell téríteni, aberrációit ki kell irtani, ha pedig ez nem megy szépszerével, akkor erőnek erejével kordában kell tartani, s keményen büntetni kell! Minden elképzelhető és elképzelhetetlen eszközt be kell vetni, hogy eszement életcélját – az íróságot – ne valósíthassa meg...

*

Amit ez idáig a tömörítés szándékával papírra vettem, természetesen jóval részletesebben benne van Sophie Képès szövegében, ráadásul sokkal árnyaltabban, finomabban, találó megfigyelésekkel színesítve s a világirodalom jó néhány klasszikusától származó pontos idézettel tarkítva, egyszersmind aládúcolva.

Ez filológiai teljesítményként is imponáló s mindent összevetve hallatlanul élvezetes, érdekfeszítő, mi több, megrendítő, katartikus olvasmány. Rengeteg tanulsággal. Megtudjuk például, hogy az olvasás és írás voltaképpen ugyanaz a folyamat: *lire*, amit akár meg is lehet fordítani *écrire*.⁶ Mindennapi kényszeres tevékenység. Életforma. S mi ennél is több: az élet maga.⁷ További fejlemény, hogy a múlt megszenvedett eseményeit úgy kell csoportosítani, hogy egyúttal ki is ragadjuk őket eredeti összefüggéseikből. S miután megtisztítottuk őket a felesleges sallangoktól, úgy kell őket ismét összerakni, hogy a látszólag meghamisított valóságot egy megemelt szinten *mégis* visszatükrözhesse... Ezt S. Képès Louis Aragon szóleleményét átvéve *mentir vrai*-nek mondja, azaz: igazságot hazudni.⁸ Ez engem boldogult Esterházy Péter egyik szállógévé vált *bon mot*-jára emlékeztet: Kutya nehéz úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot (*Harmonia caelestis*).

Az általunk banálisnak, magától értetődőnek tartott összefüggések ilyesfajta kifordítása, szétszedése és másképpen való összeillesztése S. Képès könyvének állandó, visszatérő mozzanata, akárcsak számos valóban mellbevágó, már-már ezoterikus jelenség felmutatása, amely írás közben érheti az alkotót: ilyen például az, hogy egy író, ha valóban nagyon mélyen, testestül-lelkeztül belemerül témájába és az általa választott/összegyűrt szereplők fiktív életébe, még az is megeshet vele, hogy kiderül: intuitív módon egy egyszer már megtörtént eseményt örökít meg. Vagy éppen megfordítva: amit fikció gyanánt papírra vet, egyszer csak meg is valósul...⁹ Ezt S. Képès esszéregénye egyik helyén André Breton nyomán objektív véletlennek¹⁰ nevezi, ami nincs nagyon távol a híres marxi tételtől, miszerint a „véletlen a szükségszerűség megnyilvánulása”... Mindez, ha jobban belegondolunk, ahhoz a kényelmetlen feltevéshez vezet,

6 L. S. K. 2023, 9–12; 113–119.

7 *Écrire c'est vivre*, S. K. 2023, 29–33.

8 L. S. K. 2023, 210–215. Vö. uo. 100. és 185.

9 L. S. K. 2023, 99–100.

10 *Hasard objectif*, I. S. K. 2023, 99.

hogy valójában minden fontos dolgot, történetet, eseményt, összefüggést megírtak, kibontottak már valahol, más korban, más nyelven, s mi tulajdonképpen megpróbálunk újrateremteni valamit, ami időtlen idők óta létezik már, csak éppen nem tud(t)unk róla. Legjobb esetben is – egyfajta személyre szabott heurika-élmény formájában – csupán ráismerünk, újra megalkotjuk, lefordítjuk¹¹ magunknak, s korántsem lehetünk bizonyosak benne, hogy nem gyöngébb változatban-e, mint az eredeti/korábbi, mások által régóta megírt verzió. Az ilyesféle intellektuális játékoknak, frappáns levezetéseknek se szeri, se száma S. Képès szövegében. Mindez távolról sem véletlen, hiszen Sophie Képès hosszú időn át „kreatív írás”-t – tulajdonképpen a „Bevezetés az írásművészetbe” című tantárgyat – oktatott az Université Paris III (Sorbonne Nouvelle), majd 2007-től az Université Paris X (Nanterre) hallgatóinak...

Amit ez idáig töredékesen leírtam, máris méltóvá, mi több, kíváncsossá tenné, hogy S. Képès könyve minél több nyelven hozzáférhető legyen, s üzenete, frappáns s meghökkentő levezetései, finom megfigyelései minél szélesebb körben hassanak. Ez a vélemény a mű magyar vonatkozásai nélkül, ha úgy tetszik, önmagában, saját jogon is kézenfekvő, mi több, nagyon is ajánlatos! Külhoni recepciója, a munka eredetisége, az általa megmozgatott óriási ismeretanyag, kíméletlen őszintesége, az író a közelmúltban lezajlott nagysikerű krakkói szereplése,¹² irodalmi díjai, elismerései, a kötet készülő albán és román fordítása beszédesen bizonyítja ezt.

Be kell viszont vallanom: bármennyire magával ragadóak s lélektanilag, társadalomtörténetileg abszolút hitelesek is S. Képès helyzetleírásai s éles szemre valló pszichológiai megfigyelései, mélyen szántó elemzései, bár nagyon is értem, nem tudok tökéletesen azonosulni azzal az engesztelhetetlen keserőséggel, amely esszéregényéből árad. Le kell persze azonnal szögezni, hogy ez nem Sophie Képès, a francia író hibája, nagyfokú igazságtalanság volna olyasmit felróni neki, amiről ő egyáltalán nem tehet, hiszen ha jobban belegondolunk, nem az ő szövege, hanem az a valóság keserű, amelynek elemeiből ő mint érzékeny alkotó életművét s egyben önmagát „felépítette”... Ez ráadásul minden további nélkül az én olvasói magánélményemnek minősülhet, s könnyűszerrel át is lehetne rajta lendülni, ha... ha ez a szinte mindent legyűrő, a szerzőt lenyűgöző, íróvá válását elhatározó módon befolyásoló érzés – voltaképpen kínzó *hiányérzet* – ne volna olyan mélyen, már-már szervesen beágyazódva

11 L. S. K. 2023, 120–124.

12 L. erről S. K. 2024. december 19-i keltezésű elektronikus levelét, amelyből kiderül, hogy a krakkói egyetem francia szakos hallgatóival találkozott, s a tanszéki illetékesek hosszabb időre meg szeretnék hívni további eszmecserék céljából (B-KB). Kéziratunk leadása óta az albán és a román fordítás egyaránt megjelent s az író jelentős médiafigyelem közepette vett részt a 2025 május végi bukaresi, ill. a június 11 és 15. közötti pristinai könyvhéten. Mi több Koszovóban *A 2025. év szerzője* címmel tüntették ki, még a miniszterelnökkel is találkozott! (<https://www.gazetaexpress.com/fr/C%C3%A9r%C3%A9monie-de-remise-des-prix-%C3%A0-la-Foire-du-livre-de-Pristina-2025/>)

a magyar társadalom- és mentalitástörténet egyik legérzékenyebb témakörébe, amelyet ugyan a legkülönfélébb módon ír körül a szakirodalom, de „végső elemzésben” (*en dernière analyse*) ugyanazt a folyamatot érti rajta: a magyar-(országi) zsidóság 1920-ig szociológiailag feltűnően sikeres, ám a történelmi Magyarország felbomlása/szétszedése után problematikussá váló integrációját, érzelmileg csaknem tökéletes megmagyarosodását – azóta viszont a Horthy-korszak „Trianon” miatt ugyancsak kompenzatív jellegű bűnbakkeresése, zsidóellenes törvényei, majd a vészkorszak jóvátehetetlen megrázkódtatásai, ebből következően a „szocialista építés” által felkínált kényszeres, zavaros és végső soron hazug szerep, s annak álságos ideológiai „megközelítései”, hol tudatos, hol ösztönös szönyeg alá söprése miatt sokak számára – és sokak (a túlélők s leszármazottai) lelkében¹³ – megkérdőjeleződött asszimilációját.

S itt azonnal bárki nekem szegezhetné: hogy kerül a csizma az asztalra? Megpróbálom „elmagyarázni”:

Sophie Képès pontosan „Trianon” évében, 1920-ban Budapesten született, ám a vészkorszak megpróbáltatásait Franciaországban szerencsésen túlélte András nevű édesapja nem csupán eredendő (genetikusan öröklött) karakterjegyei miatt képtelen gyerekeivel a legcsekélyebb érzelmileg telített kommunikációra, hanem azért (amiatt) sem, mert abba az 1941/1945 – mindközönségesen Auschwitz és Buchenwald – óta/után elterjedt embertípusba tartozik, amelynek tagjai hallani sem akarnak zsidó származásukról... Következésképpen semmit, egy árva szót sem ejt gyerekeinek magyar(országi) gyökereiről. Egyetlen kérdésükre sem hajlandó válaszolni, s meg sem mukkan anyanyelvén,¹⁴ vagyis

13 L. ehhez, pusztán „illusztráció” gyanánt az alábbi – egy 1946-ban született szerzőtől származó – idézetet: „ha meg kellene határoznom, hogy mit jelent számomra a zsidóságom, nem tudnám megfogalmazni. Csak annyit tudok, hogy akiket igazságtalanul üldöznek, azokkal egy vagyok, hiszen valahol a génjeimben az ezzel való hasonulás biztos benne van. Nincs zsidó kultúrámm, nem hiszek istenben, de könny önti el a szemem, ha meghallom a zsidó himnusz, ha énekelni kezd a kántor... (Majd folytatom, mert arról is el kellene gondolkodni, hogy miért gondolták úgy a baloldali, kommunista zsidók a második világháború után, hogy a zsidó probléma megoldása az, ha nem beszélünk róla.)” Galamus-csoport: Schiffer Anna: Magyarországi zsidó, wordpress.com, 2014. április 25. (<https://zsidotarsadalom.wordpress.com/2014/04/25/galamus-csoport-schiffer-anna-magyarorszag-i-zsid-o/>) (az én kiemelésem! – B-KB).

14 Sophie Képès nagyanyja, Kaszab Lenke 1891-ben született Baróton, magát tökéletesen megmagyarosodottnak tudó módos zsidó családban, akinek rokonságában számos tehetséges vállalkozó volt, akik pénzügyi tranzakciók és iparfejlesztés révén szereztek tekintélyes vagyont, fölbirtokokat is ideértve. Ebből bőven áldoztak különféle közhasznú alapítványok létesítésére. Mivel csak az elsőszülött fiú örökölhette, a családból további jó néhány feltaláló és rátermett vállalkozó került ki, akik 1944/1945 után a világ különféle régióiban kezdtek sikeres új életet, már aki túlélte a deportálást. A Kaszab família legnevesebb tagja Kaszab Aladár (1868–1929) a neves pesti gyáriparos, a budapesti Izraelita Hitközség hajdani elnöke, a Szent Rókus Kórház alapítója (https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaszab_Alad%C3%A1r). Bátyja, Kaszab Soma (1858–1909) viszont az erdélyi faiparban szerzett nevet és vagyont magának, a „Csikmegyei erdőipar részvénytársaság” cégvezetőjeként ő építtette a Kászoni medencében egy teherszállításra alkalmas keskeny nyomtávú kisvasutat (vö. Facebook: <https://m.facebook.com/photos>). A nem mindennapi képességekkel megáldott (megvert) Kaszab Lenke kétszer

magyarul! Ebben a tényben természetesen ott rejlik a hazánkban is jól ismert (s az „előzmények” ismeretében nagyon is méltánylandó!) törekvés: meg akarja őket kímélni a zsidó eredettel és a „zsidó léttel” kapcsolatos (újabb) megpróbáltatásoktól.

Ez a toposz úgyszólván közismert: komoly nemzetközi és hazai szakirodalma van immár, és számos, a „nagy generációhoz” (az 1944–1956 között született nemzedékhez) tartozó magyar állampolgár közvetlen, gyakran húsba vágó, egy-szersmind lélekölő tapasztalata, mondhatni alapélménye. Abba már nem gondol(nak) bele, hogy gyerekei(k) más, kerülő úton jönnek rá a tényállásra, rosszabb esetben brutálisan „felvilágosítják” őket,¹⁵ nagyon gyakran akaratlanul ugyan-olyan traumát okozva ezzel, mint amit a szülők s nagyszülők korábban átéltek. Sophie egy magánlevelének tanúsága szerint maga is sokáig ezzel mentegette apja ijesztő kommunikációképtelenségét, de idővel rá kellett döbbsennie: ez a magyarázat nem teljesen kielégítő: csupán annyi igaz belőle, hogy az egész Franciaországba szakadt Kepes família szenvedett – önhibáján kívül (vagyis végeredményben az elszakított „gyökök” miatt) – akut identitászavarban, amelyet tovább súlyosbított apja „narcisztikus perverziója”,¹⁶ amely olyan nagyfokú önzésben nyilvánult meg, hogy önmagán kívül lényegében senki sem érdekelt, s ahelyett, hogy segített volna gyerekeinek a világban való tájékozódásban, jóval inkább maga tette nehezzé azt! A múltról pedig *tényleg* azt gondolta, hogy nyomtalanul „el kell törölni”... oly mértékben, hogy kora ifjúságától kezdve évtizedeken át vezetett bizalmas naplóját nem sokkal halála előtt megsemmisítette...¹⁷

vált el, öt gyermeke született, sorrendben: Tamás, Mátyás, Ádám, András és Ágnes. 1937-ben négy alig felserdült gyermekével kalandos körülmények között Párizsba költözött. Csak Mátyás maradt szülőföldjén, ám 1951-ben ő is Ausztráliába emigrált (S. Képès szíves közlése). A *Kepes–Kaszab família* jó néhány tagjának regényes életéről l. S. K. 2023, 76–78.

- 15 L. erről Borsi-Kálmán Béla: Összegzés és kitekintés. Töprengés a honi antiszemitizmus természetéről, avagy óvatos javallatok a magyar–magyar viszony rendezésére. In uő: *Zsidók Temesvárott... és széles e világban. Esszék a magyar–zsidó (zsidó–magyar) szimbiózis történetéből*. Budapest, 2014, Lucidus Kiadó (Kisebbségkutatás Könyvek), 223–261. Rövidített változatát l. uő: *Változatok az „aha-élményre”. Írások a magyar–zsidó együttélés (és a magyar–magyar kapcsolatok) tárgyköréből*. Budapest, 2022, L’Harmattan Kiadó, 251–269. (a továbbiakban B-KB 2022).

- 16 „j’ai cru pendant des années à cette explication banale, qui est correcte mais ne suffit pas dans le cas de mon père; comme toute la branche française de la famille Kepes, il souffrait d’un grave trouble identitaire, il ne savait pas ce qu’il était; et de plus, il se refusait à transmettre quoi que ce soit à ses enfants – y compris sa fortune –, ce qui est caractéristique d’un « pervers narcissique »; pour lui, les autres n’existaient pas, et l’idée qu’il aurait cherché à épargner des problèmes à ses enfants est fausse, au contraire il passait son temps à leur créer des problèmes!” (Részlet S. Képès e sorok szerzőjéhez intézett 2024. december 26-ai keltezésű elektronikus leveléből; az én kiemeléseim! B-KB)

- 17 A nyolcvannyal éves aggastyán, tudván, hogy másodszülött leánygyermekét épp eme noteszok tartalma érdekelné, ezt mondta, kissé provokatív módon megsemmisítésük előtt: „Mindig is azt gondoltam, hogy a múltat le kell rombolni”! L. S. K. 2023, 61 (az én kiemelésem! B-KB, az esszéből nem derül ki, milyen nyelven írta André Kepes a feljegyzéseit, feltehetően franciául...).

Sophie-nak azonban szerencséje volt: egyik unokanővére (akit ő nagynénjének tekint!), Éva Kepes párizsi festőművész¹⁸ megszánja az érzékeny bakfist, és ellátja a legszükségesebb tudnivalókkal, amelyekkel persze még jobban felcsigázza a kislány mohó kíváncsiságát. Sophie nem is tudja érzelmileg feldolgozni apja konok némaságát, érzéketlenségét, közömbösségét, érzelmi tompaságát: *egy életre meghasonlik vele*. Akárcsak, ha lehet még tragikusabb módon, édesanyjával is! S. Képès árnyalt elemzéséből az hámozható ki, hogy a mama gascogne-i parasztlány, akit kisgyerekként abúzus ért: a saját nagyapja élt vissza ártatlanságával, amit sohasem tudott kiheverni. Az apa kibeszélhetetlen társadalomtörténeti traumája találkozik itt – a lehető legfatálisabb módon – az anya szintén bevallhatatlan személyiségtorzító egyéni sokkjával. Ezenfelül ugyancsak balszerencsésen bekerül a képbe a „kultúrlejtő” is. Az apa megnyerő külsejű, „menő”, jól szituált mérnök, a mama viszont valahol a francia Alpokban egy téli vakáció alkalmával történt megismerkedésük pillanatában egyszerű ápolónő. Egy identitásában elbizonytalanodott, zsidóságától mindenáron szabadulni igyekvő „echte” magyar polgárivadék találkozója egy okszitánból 1789 után szintúgy nem kevés buktatók árán franciává vált¹⁹ „mélyről jött”, ám eltökélten „felfelé” igyekvő vidéki leányzóval...

S van itt egy magyar nézőpontból megkerülhetetlen újabb összefüggés: a terebélyes, a 20. századi Közép-Európa mozgalmas történelmének folyamánként a nagyvilágban szanaszét szóródott, több nemzet tudomány- és művészettörténetében maradandó nyomot hagyó Kepes-klán²⁰ egyik s alighanem a legerőteljesebb gyökere (törzsöke) Szinérváralján található. Abban a Máramaros, Kővárvidék és az avasi románság földrajzi metszéspontjában elterülő, középkori eredetű patinás mezővárosban, amely a magyar irodalmi nyelv atyját, nyelvtani szabályainak első kodifikálóját, Sylvester Jánost (1504 körül–1551 után) adta művelődéstörténetünknek.

Egy másik, talán a még régebbi, pedig valahová a bosnyákok földjére, valószínűleg a rogaticai régióba²¹ nyúlik... Ez utóbbi persze csupán feltevés,²² sejtés,

18 Kepes Éva Budapesten született 1913-ban, s Párizsban hunyt el 1994. június 9-én. L. erről Sophie Képès: Les vies d’Eva. *La Revue des Ressources*. Revue électronique culturelle pluridisciplinaire (littérature, arts & idées), 2011. január 9. (www.larevuedesressources.org)

19 L. erről Eugen Weber: *Peasants into Frenchmen, the Modernization of Rural France 1870–1914*. Stanford, California, 1976 (főleg a *Civilizing in Earnest: Schools and Schooling* című fejezetben: 303–338).

20 S. K. 2023, 76–77, 79, 89–90.

21 S. K. 2023, 97. L. erről bővebben Sophie Képès: *Un Café sur la colline* [Kávéház a dombtetőn]. Paris, 2007, Éditions Noir sur Blanc.

22 Minthogy S. Képès édesapja, André Kepes jóformán semmit sem árult el családjá eredetéről (lehet, hogy ő maga is roppant keveset tudott róla), az író nő családfakutatásaiból az látszik biztosnak, hogy nagyapja, a „tolsztojánus” Kepes Ferenc 1876-ban Pécsen látta meg a napvilágot. Ez az adat immár szabadon hozzáférhető a Magyar Nemzeti Levéltár *Tolsztojánusok*, illetve *Kepes Ferenc* elnevezésű fondjai iratait a család barátja, Gerő Ágnes adományozta a nemzeti archívumnak. A további esetleges családtörténeti kutatáshoz tehát aligha elegendő az az

intuíció, amely, miként utaltam már rá, igencsak jellemző Sophie Képès személyiségére, alkotára, írói eszköztárára, egyéniségére.

Időzzünk el egyelőre a szikár, kézzelfogható (szemmel látható) tényeknél: az 1920 óta Nagy-Romániához tartozó Szinerváralja (Seini, Waroli/Leuchtenburg) a napjainkban is zömmel kálvinista magyarok által lakott Közpatak nevű fertályában levő ortodox zsidó temető legimpozánsabb oszlopos gránit sír-emlékén Kepes Lajos neve olvasható,²³ akinek családja, minden bizonnyal ő maga, a sírfelirat tanúsága szerint az 1820-as években magyar nemesi oklevelet szerzett – gondolom, az általam „nemesi polgárisodásnak” átkeresztelt magyar polgári átalakulás helyi gazdasági megalapozásában szerzett múlhatatlan érdemeiért. A „kutyabőrön” feltüntetett előnevük „szinyerváraljai vári Kepes”²⁴ volt. Ez a korántsem lényegtelen, mi több, bizonyító erejű mozzanat kedélyes anekdota formájában 1984 kora nyarán jutott tudomásomra, hogy, hogy nem az akkor már – húszévesen – háromkötetes szerző²⁵ előadásában. Magát a kis történetet már két alkalommal is „megzenésítettem”,²⁶ mégsem állhatom meg, hogy ne idézem ismét fel. Mégpedig azért, mert, hangsúlyozom: szorosan és szervesen összefügg Sophie Képès írásom első részében taglalt hosszan elhúzódó én/önkeresésével s pályaválasztásával. Azzal, hogy, mint fentebb már olvashattuk: öt éves kislánként eldöntötte, márpedig ő akkor is ÍRÓ lesz, ha, miként egy magyar szólás tartja, varangyosbékák potyognak is az égből...

Másként s nyíltabban fogalmazva: egy tehetséges francia alkotó önkeresése, íróvá válása át meg át van szöve a felemásra sikeredett magyar polgári átalakulás versus nemzetté válás egyik kulcsmozzanatával, magyarán a zsidó dilemma nevű álkérdéssel,²⁷ amelyről Kóbor Tamás épp 1920-ban keletkezett

információ, hogy a vegyes lakosságú Rogatica régió 1878-ban az Osztrák–Magyar Monarchia ellenőrzése – 1908-ban uralma – alá került, s jelenleg Bosznia-Hercegovina államszövetség Szerb Köztársaság elnevezésű részében található. Más szóval nem lehet eldönteni, hogy a népes família pécsi ága Rogatica környékéről vándorolt-e be a régi Magyarországra, vagy fordítva: néhány emberöltővel korábban valamelyik kalandvágyó Kepes-családtag próbált szerencsét a soknemzetiségű török provinciában... S nagy kérdés, hogy a „pécsi ág” hogyan kapcsolódik az egyértelműen Szinyerváraljához köthető másik Kepes-törzshöz...

23 L. Borsi-Kálmán Béla: *Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárisodás” témaköréből.* Pécs, 2002, Jelenkor Kiadó, 250 (a 17. sz. hosszú jegyzetben), vö. B-KB 2022, 18–20, 30.

24 A település neve 1907-ig hivatalosan is Szinyerváralja volt, ma legnagyobb szülőtte, Erdősi Sylvester János sárvári kötődése miatt Sárvár testvérvárosa. L. Wikipedia; <https://hu.wikipedia.org/wiki/Szin%C3%A9rv%C3%A1ralja>; továbbá: Sárvár város hivatalos oldala (<https://sarvarvaros.hu/sarvar-testvervarosa-az-erdelyi-szinervaralja-2020-11-06>). Vö. S. K. 2023, 75–76.

25 Sophie Képès: *Des enfants sensibles* [Érzékeny gyerekek], regény, Seuil, 1980; *Jeune fille non accompagnée* [Ifjú hölgy, kíséret nélkül], regény, Seuil, 1981; *Un Automne à Budapest* [Budapesti ősz], Paris, 1984, Éditions Seuil.

26 L. Borsi-Kálmán Béla: Emlékek a szinerváraljai zsidóközösségről. In B-KB 2022, 12–14, továbbá uő: Emlékek és reflexiók Esterházy Péter „Mesterről”, uo. 123–124.

27 L. erről Borsi-Kálmán Béla: *Kérdések és álkérdések. Gondolatok a csoportérdek-érvényesítés, a nemzeti önkép és a globális stratégiák összefüggéseiről.* A bevezetést írta Fejtő Ferenc. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó.

szentenciája óta tudván tudjuk: nem zsidó-, hanem hamisítatlan (tőrölmetszett) „magyarkérdés”.²⁸ Tegyük azonnal hozzá: Sophie Képès alkotói szándékai ellenére!

Akár azt is mondhatnánk tehát, hogy Sophie Képès írói pályájának egyik fontos ihletője, kiapadhatatlan forrása a félbe(negyedbe) maradt magyar polgárosodás és kisiklott/kisiklatott nemzetépítés (pontosabban ’honmegőrzési kísérlet’), továbbá a Soá – sok szálon, minden ellenkező vélekedéssel szemben ezzel is összefüggő – tragikumának valamiféle családirag áthagyományozódott homályos tudatalatti egyvelege, közös nevezője, annak sikeres intellektualizálása, unikális írói értelmezése, egyszersmind megtisztítása, amelyet egy a hadászatból kölcsönzött, meglehetősen cinikus műszót sophiekepesesen a visszájára fordítva – colateral damage (dommage colatéral, járulékos kár) helyett – colateral benefitnek (bénéfice colatéralnak, járulékos haszonnak) is lehetne nevezni. Ami nem istencsapása (mint a harctéren), hanem a Gondviselés ajándéka... Mindannyiunk: a francia és immár (remélhetően) a kelet-közép-európai olvasók épülésére...

De egyelőre 1984 júniusában Párizsban vagyunk. Sophie, aki – a főtebb körvonalazott kompenzáció és önkeresés jegyében – időközben magyarul is megtanult, néhai Járfás Ágnessel (1955–2023)²⁹ kalákában épp Esterházy Péter *Termelési regény* (*Kissregény*) című ikonikus művének francia verziójával birkózik... A két ifjú hölgy, bár a könyv különleges, a szokványostól nagyon elütő szerkezete és stílusa okoz nekik némi fejfájást, különösebb gond nélkül veszi is az akadályokat, mígnem mindketten váratlan buktatóhoz érkeznek: a magyar olvasók számára közhelyszámba megy, hogy gróf fraknoi és galántai Esterházy Péternek (1950–2016) a kékvérű arisztokrata származás bombabiztos fedezéke mellett, azzal szervesen és abszolút egyedi módon összeszővődve volt egy kültelki focista éneke is, miáltal a *Termelési regény* szövegteste hemzseg a labdarúgó szakzsargonba tartozó ízes kifejezésektől, amelyeket még megérteni sem mindig könnyű azoknak, akik csak annyit tudnak a futballról, hogy tizenegyen játsszák... s hogy a labda gömbölyű.

Hát még áttenni egy másik (világ)nyelvre...³⁰

28 Vö. „Zsidókérdésnek akceptálom a tételt, noha azt vallom: csak magyarkérdés van [...] Nem igazságokkal, hanem optikai csalódásokkal van dolgunk” (Kóbor Tamás író, 1867–1942). L. bővebben uő: *Mi az igazság? A zsidókérdésről*. Budapest, 1920 [március hava]. Újraközölve: *Budapesti negyed*, 23. szám, 1991/1. (Országos Széchényi Könyvtár; <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00018/bpn2329.htm>)

29 Rác Péter nekrológiát l. *Élet és Irodalom*, évfolyam, 23. szám, 2023. június 9. (<https://www.es.hu/cikk/2023-06-09/racz-peter/jarfas-agnes.html>)

30 Péter Esterházy: *Trois Anges me surveillent: les aveux d'un roman*. Traduit du hongrois par Agnès Járfás et Sophie Képès. Préface par János Szávai. Paris, 1989, Gallimard. A fordítással kapcsolatos nehézségeiről itt olvashatunk: Sophie Képès: Pour un traducteur, il n'est de bon auteur que mort. *Università Ca' Foscari Venezia* (<https://open.unive.it/hitrade/books/K%C3%A9p%C3%A9sTraducteur.pdf>). Érdekességként jegyezzük meg, hogy a kiadó Esterházy és a fordítók beleegyezése nélkül, önkényesen választotta a francia verzió címét! (uo.)

Summa summarum: a francia–magyar fordítópáros ott állt megfürödve, sűrűs, akár a föld alól is egy olyan embert kellett keríteniük, aki nem csupán mindkét nyelvet beszéli, de némi jártasságot is szerzett a labdarúgás fortélyos tudományában... Utólag is szinte hihetetlen véletlennek (?) tartom, hogy egy hármásban elköltött baráti vacsora közben Sophie akkori partnere, Michel A. Prigent (1948–2016) francia–magyar kapcsolatokra specializálódott breton eredetű történész beszélgetés közben a homlokára csapott: „Jé, te focizol is! Akkor biztosan tudod franciául, hogy mi a les, a megkerülő, az esernyő s főként a kötény (alagútcse) s társaik.³¹ Tudtam, persze, mi több: 1976 és 1983 között, vagyis az Esterházy-oeuvre legeredetibb darabjának keletkezése és frenetikus recepciója idején épp egyazon (kispályás) óbudai futballcsapatban játszottam a későbbi Kossuth-díjas íróval, a magyar posztmodern regényírás emblematisus alakjával...³²

Ám ez csupán a „felütés” volt, a társalgás során kiderült: fő szakterületem a magyar–román kapcsolatok története, s magam is Észak-Erdélyben töltöttem a gyerekkoromat. Ezt hallva Sophie elmesélte: a közelmúltban (értsd az 1980-as évek elején) egyik apai ági unokanővérétől, Éva Kepes festőművésztől megtudta: a Kepes család egyik ága is partiumi illetőségű, sőt nemesi diplomával is rendelkezik, amelyen – így Sophie – egy nyilván légből kapott, délibábos előnév, valami „szinyérváraljai” szerepel. Ám – tette hozzá ironikus mosollyal – ez nyilván csupán valami családi legenda, ilyen nevű település nincs is... Amikor viszont közöltem vele, hogy a pompás fekvésű, Nagybánya környéki városka nem csupán létezik, hanem a botcsinálta alkalmi tolmács épp ott töltötte élete első s legfogékonyabb tizenkét esztendejét, Sophie Kepesen volt a sor, hogy elképedjen...

E sorok írója nem zárhatja (teljesen) ki, hogy a francia író és a magyar történész 1984 júniusában Párizsban lezajlott első találkozója, részben közös „gyökereik”, továbbá e sorok szerzőjének közeli kapcsolata a magyar posztmodern regény ikonikus alakjával ugyancsak az André Breton által forgalomba hozott *hasard objectif* kategóriájába tartozik.³³ Akárcsak egy másik döbbenetes családtörténeti epizód, amely arról szól, hogy Sophie egyik nagybátyja, édesapjának Mátyás nevű idősebbik fivére a „múlt eltörlése” jegyében úgy döntött, nyomtalanul eltűnik, felszívódik: címének hátrahagyása nélkül kivándorolt Ausztráliába! Sophie immár megszokott intuíciójával esszéregénye 80. oldalán fel is tette a kérdést: „Vajon Ausztráliába emigrált nagybátyád milyen nevet választott magának: a Smith-t vagy a Williams-et – avagy mindenképpen

31 B-KB 2022, 123–124. Vö. Várkonyi Benedek S. Képessel készített interjújával is az *Élet és Irodalom*, 2025. június 13-ai számában (<https://www.es.hu/cikk/2025-06-13/varkonyi-benedek/ha-talalkoztam-volna-kosztolanyival.html>)

32 L. erről bővebben a 26. sz. jegyzetben feltüntetett emlékezésemet Esterházy Péterről.

33 Vö. írásunk 10. sz. jegyzetével.

megtartotta a *K* kezdőbetűt?”³⁴ S most fogóddzon meg a kedves (reménybeli) olvasó: az Osztrák–Magyar Monarchiában anyakönyvezett Kepes Mátyás a *Keepgate* családnevet választotta, azaz nem csupán az „emblemátikus” *K*-betűt őrizte meg, hanem további két, azaz összesen három írásjelet is átmentett az ötjegyű Kepes vezetéknevből... S mit tesz Isten, Sophie a kérdésre épp aznap kapta meg a választ, amikor ez az esszéregény 2023 őszén megjelent!...³⁵

S itt zárult is a kör...

*

Epilógus 1

Ezt a kis betétet már csak azért sem lehetett megspórolni, mert a szerző nem kívánja rejtegetni személyes érintettségét, másfelől úgyszólván „beletrafál” Sophie Képès alkotói útkeresésébe, amelynek a francia és a magyar irodalom olyan művek elsőrangú tolmácsolását köszönheti, mint Esterházyén kívül Kosztolányi Dezső (főként az *Esti Kornél*),³⁶ Karinthy Frigyes, Csáth Géza, Füst Milán,³⁷ Polcz Alaine,³⁸ Székely Júlia, Lengyel Péter, Békés Pál³⁹ (stb.) franciául megszólaltatott munkái.⁴⁰ Az egyik legnagyobb „dobása” ráadásul egészen újkeletű: Sophie Képès ugyanis Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk* című remekművét is újrafordította: a *Garçons de la rue Pál* (Paris, 2024, Éditions Tristram) komoly visszhangot váltott ki francia irodalmi berkekben, olyannyira, hogy a *Monde des Livres*, a *Le Figaro*, a *Libération*, a *Télérama*, a *Canard Enchaîné*, a *Lire Magazine* egyaránt nagyon elismerően méltatta, és a *France Culture* rádióban is meleg hangon emlékeztek meg róla.

Következtetés

Megítélésem szerint óriási mulasztás volna, ha a magyar olvasó nem ismerhetné meg Sophie Képès kitűnő esszéregényét (s máris tekintélyes írói és műfordítói pályáját), amely nem csupán egy önmagában is rendkívül érdekesítő magánhistoria és irodalomtörténeti csemege, hanem – bár áttételesen – igazi

34 S. K. 2023, 78 és 80 (az én kiemelésem! – B-KB).

35 Az értesülést Sophie Képès Ausztráliába látogató unokatestvére szerezte Melbourne-ben, aki Sophie adatai alapján sikerrel találta meg a tűt a szénakazalban...

36 Paris, 2009, Éditions Cambourakis. Lásd ehhez ismételtén Várkonyi Benedek a 31. sz. jegyzetben feltüntetett interjút!

37 *Les Malheureux*, pièce de Milan Füst (Théâtrales, 1990).

38 *Une Femme sur le front*, récit de Alaine Polcz (Noir sur Blanc, 1995).

39 *Le Froussard*, pièce de Pál Békés (Théâtrales, 2001).

40 Sophie Képès további fordításai: *Cure d'ennui, écrivains hongrois autour de Sandor Ferenczi* (Gallimard, coll. Connaissance de l'inconscient, 1992); *Budapest vu par les écrivains* (in Budapest, coll. Guides Gallimard, 1999).

magyar történet is. Olyannyira, hogy Sophie Képès esszéjének alapos megolvásakor az is kiderül, hogy írói álneve – a Nila Kazar – szintén magyar vonatkozású: a magát ugyancsak magyarnak (is) valló Arthur Koestler: *A tizenharmadik törzs. A kazár birodalom és öröksége*⁴¹ című könyve, pontosabban annak *Le treizième tribu* című francia fordítása⁴² ihlette... Mi több: Sophie Képès választása azért is eshetett a Kazár – értsd: Kabar⁴³ – népnévre, mert a zsidóságtól menekülni igyekvő André Képès Koestler tételét hajlandó volt elfogadni, hiszen eszerint az askenázi zsidók nem is sémi, hanem „turáni” (ótörök) eredetűek volnának... s Koestler híres esszéje nyilván megvolt a családi könyvtárban.⁴⁴

Epilógus 2 (Zárógondolatok)

Ez az eredetileg könyvismertetésnek (recenzió) szánt miniesszé Sophie Képès művének címével s az abba foglalt kínzó gondolattal – a sehova nem tartozással, a sorstalansággal – indít. Ez a minden anyaszülte emberi lényt eszmélkedése, ön/éntudatra való ébredése pillanatától mindhalálig fogva tartó alapkérdés egyetlen szóba tömörített megfogalmazása: ki vagyok én? Önkérés, vagyis szintiszta identitásprobléma: kiktől származom, ki(k)hez tartozom, s ha tartozom valahová: hová?

Erről esszéregénye egyik helyén Sophie Képès így vall: „Ó, a származás, a valahova tartozás, ez a szent örület! Te mindig ellenálltál a közösségiség beszippantó kényszerének. Amint úgy érezted, hogy túlságosan kötödsz valamilyen közeghez, tüstént odébbálltál. Abban a pillanatban, amikor valakinek a szemében felcsillan a ráismerés s a kisajátítás/birtoklás szikrája – »ő a miénk, a mi leányunk, hozzánk tartozik« –, azonnal szedted a sátorfádat. Egyszer egy isten háta mögötti erdélyi vasútállomáson a vonat ablakán kikönyöklöve egy fiatal

41 Ford. dr. Rózsashegyi István. Budapest, 1990, Kabala Kft. (Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.)

42 Paris, 1976, Calmann-Lévy.

43 A magyar történelemben kevésbé tájékozott, netán nem magyar anyanyelvű olvasók kedvéért jegyzem csupán meg, hogy a három *kabar* (újabbban *kavar*) törzs (*őrs, eszlár, berény*, talán a *bercel* is?) szintén a Kazár Birodalomból vált ki egy lázadás következtében, és a hét magyar törzsszel együtt – azok egyfajta segédnépeként, elővédeként – vonult be a 9. század utolsó évtizedében a Kárpát-medencébe. Egyelőre nem világos, hogy maguk is *kazárok* voltak-e, vagy ugyancsak részben ótörök nyelvű rokonnépnek tekinthetők. Nem zárható azonban ki, hogy muszlimok és zsidó vallásúak egyaránt lehettek közöttük, akárcsak a *kazár politikai elit*ben, amelynek egyik szegmense köztudomásúan Mózes-hitű volt. Leginkább Abaúj, Borsod, Gömör, Heves és Zemplén megyékben s azon belül is főként a Bodroghözben telepedtek le, és az elmúlt évszázadokban nyomtalanul felolvadtak a magyarságban. L. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kavarok> (E sorok írójának egyik korai olvasmányemléke – Hóman Bálint egyik magvas tanulmányából – a *borsi kabarok* szóösszetétel...)

44 Vö. S. K. 2023, 205–206. (Koestler nevezetes kötete valóban a családi könyvtár tartozéka volt, S. Képès szíves közlése!)

nőt pillantottál meg a peronon, aki elképesztő módon hasonlított rád. Soha nem volt részed ilyen felkavaró élményben: »Innen származom, semmi kétség nem férhet hozzá«. Egy idős magyar parasztember, hagyományos vasárnapi fekete öltözékben, tarkójára tolt kalapban, szétálló bozontos bajusszal, akárha egyenesen egy ötvenes években készült dokumentumfilmből lépett volna ki temetésre menendő, aki farkaslesről mesélt a hófuvásos erdőkben, s közben a románokat szapult (lassú, vontatott beszéde miatt pontosan értetted, mit mond), utánaad jött a folyosóra, hogy rágyújtson. Hosszasan, fürkésző tekintettel végigmért. »Honnan jött maga?« – Franciaországból. – Hol tanult meg magyarul? – Az egyetemen.« Pár perc szünet. Aztán kisvártatva az öreg mélyen a szemedbe nézett, s határozott hangon, akárha ítéletet hirdetett volna, magabiztosan kijelentette: »Maga magyar«. Minekutána láttad a fiatalasszonyt a sínek mellett, nem tagadhattad tovább. Bólintottál tehát, és megmagyarázhatatlanul megbánódva visszahúzódtál a kupéba. A megrökönyödést a lázongás érzése követte. Nem, te nem vagy idevalósi, nem tartozol ide, s máshova sem! Te önmagad vagy, kizárólag *te vagy*, és senki más! Ismeretlenül, rangrejtve (inkognitóban) szeretnél átevickélni a létezésen.⁴⁵

Az életműveddel vagy azonos, ahhoz tartozol. Az vagy, amit megírtál!

45 S. K. 2023, 153 (az én kiemelésem! B-KB).